

СТ А Н О В И Щ Е

От проф. д.ф. н. Лилия Крумова – Цветкова – Институт за български език
за дисертационния труд за придобиване на научната степен „доктор на
филологическите науки”

на Максим Иванов Стаменов , професор в Института за български език при БАН,
на тема „ Език, когнитивни структури и структура на съзнанието”

Разработваната в дисертацията тема за отношенията на структурите на езика и структурите на съзнанието е изключително трудна и недостатъчно разработена в българското езикознание. Предложеният труд е първият по рода си и е основополагащ за българското теоретично езикознание и психолингвистика. Темата на докторската дисертация изисква задълбочени познания в няколко области на когнитивните науки . Авторът показва завидна информираност и задълбочени познания в научните области психолингвистика, когнитивна психология, когнитивни невронауки и др. и отделя значително място в изследването си на основните теории, посветени на проблемите на езика и съзнанието в съвременното когнитивно ориентирано езикознание. Цитираната литература обхваща 450 заглавия от български и най-вече англоезични автори.

Авторът определя ясно целите и задачите на изследването си, които постига с мащабния си, задълбочен, изпълнен на най-високо научно равнище труд. Потвърждавам приносите на работата, посочени от автора. Поради ограничения обем на формата на становището, ще посоча тези, които смятам за основни, и тези, отнасящи се до лексикологията и лексикографията, области, в които работя.

1. Авторът представя подробно, задълбочено, аналитично и критично подходите и моделите на най-известните изследователи на отношението между език и съзнание. Търси и посочва всичко положително в тях, като ги използва като изходна база за създаване на обобщен модел на тази взаимовръзка, което всъщност е и основната цел на изследването. Тази част придава цялостност, пълнота на изследваните проблеми.

2. За първи път в специализираната литература в това изследване се разкриват взаимоотношенията между езикова способност, способностите за възприятие и мислене и структура и функции на съзнанието, на чиято основа се анализира и моделира отношението на синтаксис и семантика на изреченско равнище.

В работата се предлага оригинална хипотеза за взаимоотношението между структурите на езика и структурата на съзнанието, която убедително се доказва. Между съзнанието, феномен с проста бинарна структура, и езика, по структура и функция антипод на съзнанието, съществува „отношение на комплементарност по параметрите на функция и структура и в отношение на индиректна съотнесеност с оглед на динамиката на своята реализация в психиката”.

3. Доказването на тази хипотеза е свързано с разработване на основни въпроси, отнасящи се до взаимоотношенията на езиковите структури и структурите на мисловната дейност при човека. Това съответно е определило обстойно изясняване на основни теоретични въпроси, като същност на езиковата способност като уникална когнитивна способност и мястото на системата на огледалните неврони (СОН) в хипотезите за появата и еволюцията на езиковата способност, същност на възприятието и видове възприятия, същност на мисленето, връзка между възприятие и мисловна дейност, структури и функция на съзнанието. Макар че фокусът е върху взаимоотношенията на тези феномени с езика, те са разгледани в такава дълбочина и мащаб, че разработването им има своите приноси и извън границите на езикознанието.

5. Категоричен принос към теорията на перцепцията е частта за отношенията между езика и възприятията. В характерния за него стил, авторът описва подробно и

компетентно феноменологията на сетивните преживявания. Анализира същността на отделните сетивни възприятия, характеризира тяхната мултимодалност и структурна съотносимост, пряко свързани с мисленето и съзнанието. Разкрива влиянието на културноспецифичните условия и на индивидуалния и обществен опит върху тях. Чрез богат емпиричен материал М. Стаменов разкрива отношенията на езика с всички перцептивни модалности. Разкрива спецификата на средствата от естествения език, чрез които те са вербализирани. Доказва как измеренията на различни перцептивни модалности намират отражение в семантичните структури на лексикалните единици и в техните производни. Подобен анализ на отношенията между възприятие и когнитивна дейност, между мултимодалност на възприятието и метафоричния пренос и аналогията при когнитивните процеси и съответно кодирането им в семантичните структури на лексикалните значения се извършва за първи път.

Въз основа на анализа на семантичната структура на перцептивните лексикални единици авторът доказва тяхната сложна референциална стойност и осмисля по нов начин триъгълника на значението, като променя конфигурацията му. Тези много интересни и детайлни анализи са особено приноси за теорията и практиката на лексикологията и лексикографията. Наблюденията и изводите насочват към задължителното проследяване на съотносимост и аналогия при лексикалния анализ и лексикографското представяне на лексиката с референти от областта на възприятията.

6. Разкриването на структурите на съзнанието е свързано и с анализиране на отношението език – мислене. В изследването задълбочено и аналитично се разглеждат характерът и процесите на мисленето във връзка с отношението му към езика. Отношението език - мислене се разглежда с оглед на оформянето на единиците на мисълта и на езика - пропозицията и изречението. Авторът представя авторски модел на основните компоненти на мисловния процес и неговото изразяване във вид на добре оформено изречение. Той приема когнитивното събитие за универсален формат на мисловната дейност, за формат, общ при функционирането на езика, мисленето и съзнанието, след което анализира отношението между когнитивно събитие и изречение и проследява езиковоспецифичните начини за маркиране на когнитивното събитие в изречение. Разглежда значението и функциите на основните езикови категории за добрата оформеност на изречението от когнитивна гледна точка. Пораждането на изречение е свързано с подходящо моделиране на връзката между езиковоспецифични структури като синтактична структура, тематични роли, падеж и др. и когнитивно събитие. В дисертацията се предлага модел с две последователни фази на пораждане на всяко добре оформено изречение. В този обобщен модел основно значение имат структурите от типа „конструкция”. Така за първи път в специализираната литература се анализират взаимоотношенията на синтаксис и семантика на изреченско равнище чрез анализиране на взаимоотношенията между структури на езика и структури на съзнанието.

Във връзка с проблема за отношенията на когнитивните структури на мисловната дейност и езиковата им експликация авторът представя детайлен анализ на основните групи глаголи за психически преживявания в българския език, доколкото те играят основна роля в този процес. Отново важен принос не само към теоретичното езикознание, но и към лексикологията и лексикографската практика е анализът на голям брой глаголи (486) за психически преживявания в българския език. Разкрива се спецификата на лексикалните значения, валентността, семантичната и синтактичната структура, с които функционират тези глаголи в езика. Разглежда се и специфичната референция на тези глаголи. Специално място е отделено на анализа на глаголи за психическо състояние, употребявани за изразяване на собствени преживявания. Обект

на разглеждане са характерните за българския език конструкции за вътрешно психическо преживяване от типа *весело ми е*.

7. Идеята за съпоставим формат на функциониране на езика, когнитивната дейност и съзнанието обуславя авторската теза за ролята на съзнанието във висшите психически функции на човека – мислене, планиране, вземане на решения и под., което е от изключително значение за детерминиране и управление на човешкото поведение.

Дисертационният труд има множество други приноси към науката и за тях компетентно ще се произнесат в рецензиите специалистите по теоретично езикознание и когнитивни науки. Безспорно е обаче, че авторът Максим Стаменов притежава завидна ерудиция, че представеното изследване е фундаментално по мащаб, задълбоченост и оригиналност на разработката.

Публикациите по темата на дисертацията са повече от трийсет на брой и свидетелстват за дългогодишен интерес на автора към тази проблематика. Публикациите му са предимно в списания с импакт фактор или в реферирани списания. Значителна част от тях са в англоезични издания. Авторефератът представя вярно и в пълнота основните положения и научни приноси на дисертационния труд.

Напълно убедено смятам, че пред нас е един фундаментален труд с големи приноси към езикознанието и към редица други науки, с подчертана оригиналност на изводите, поради което на проф. Максим Стаменов трябва да бъде присъдена научната степен „доктор на филологическите науки”.

Л. Крумова

